

Sovon-Nieuws 1

29e jaargang
maart 2016

In dit nummer o.a.:

- Kleine Zilverreiger, het kan vriezen en dooien
- stork.sovon.nl levert fraaie gegevens Ooievaars op
- Atlasleemtes opvullen in bezemjaar
- Roeken zwiëpten onvrijwillig mee in de hoge bomen
- MUS: intrigerende verschillen tussen Hoog- en Laag-Nederland
 - Terugblik op een geslaagde Landelijke Dag

Koeien in de wei goed voor weidevogels?

Sovon-Nieuws

Nieuwsbrief van Sovon Vogelonderzoek Nederland over vogeltellingen, de vereniging en andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings, Kees Koffijberg, Loes van den Bremer & Albert de Jong. Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

Lidmaatschap

Contributie: € 17,50. Leden van Sovon ontvangen viermaal per jaar Sovon-Nieuws en korting op Sovon-uitgaven en het abonnement op Limosa (pluslidmaatschap € 34,50). Zie voor lid worden en diverse tarieven www.sovon.nl/lidmaatschap.

Bestuur

Voorzitter Roelof ten Doesschate

Secretaris Susan Kaak

Penningmeester Dennis Meeuwissen

Overige bestuursleden Jaap van Gent, Lilian van den Aarsen, Ben van Os en Marcel Visser

E-mail: bestuur@sovon.nl

Bureau

Kantoor Sovon te Natuurplaza,

Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen.

Tel: 024 - 7 410 410

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

IBAN: NL30 INGB 0002 9059 88

IBAN: NL59 RABO 0105 1170 56

Ledenraad

Kijk op www.sovon.nl onder Over Sovon voor uw ledenraadsleden. E-mail: ledenraad@sovon.nl

Directeur Theo Verstrael

Communicatie Carolyn Vermanen

Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel

Onderzoek en Advies Julia Stahl

Doelstelling

Sovon Vogelonderzoek Nederland volgt de veranderingen in aantallen en verspreiding van alle in ons land in het wild voorkomende vogels. Signalerend onderzoek (monitoring) en veld- en bureaustudies dragen bij aan het verklaren van de gesignaleerde ontwikkelingen. Onze drijfveer is het toegankelijk maken van kennis en informatie voor natuurbeheer, natuurbeleid en natuurbescherming. Daarbij zorgen we voor goede borging van onze kwaliteit, onafhankelijkheid en objectiviteit. Sovon coördineert, stimuleert en ondersteunt systematisch veldonderzoek door vrijwilligers. De meetnetten voor broedvogels en watervogels zijn onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring, uitgevoerd i.s.m. CBS en provincies en gefinancierd door het Ministerie van EZ en Rijkswaterstaat.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: Veldhuis Media BV

Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier.

ISSN 1383-0635.

Foto boven:

Theo Verstrael (Josien Eulerink)

Foto's omslag:

Kleine Zilverreiger

(Marcel Langelaan-Buitenbeeld)

Ruud van Dongen (Rob Buiters)

'Meer koeien in de wei, ook beter voor de weidevogels'. Bij deze uitspraak van de recent aangetreden staatssecretaris Van Dam van Economische Zaken moest ik wel even slikken. Als eerstverantwoordelijke voor het natuurbeleid is het positief dat hij aandacht vraagt voor deze nog steeds sterk teruglopende vogelgemeenschap, maar of dit nou de oplossing is ...? De maatregel is bedoeld om het zeer vroege maaien van graslanden te ontmoedigen en zo gunstige condities te scheppen voor weidevogels. Maar eenvoudigweg koeien weer terug in de wei brengen is daarvoor onvoldoende. Daar zullen randvoorwaarden aan verbonden moeten worden, zoals tijdstip van begrazing en dichtheid aan vee. Een uitgekiende begrazing kan inderdaad leiden tot een gevarieerde grasmat met voldoende nestgelegenheid en opgroeimogelijkheden voor kuikens; niet voor één bepaalde soort, maar juist voor het hele scala aan weidevogels. Maar ja, hoe doe je dat dan? Over weidevogels weten we in Nederland heel veel. Universiteiten, onderzoeksinstituten, (natuur)beheerders en veel betrokken vrijwilligers en boeren zijn al decennia bezig kennis te ontwikkelen over deze unieke vogelgemeenschap. Sovon-tellingen spelen daarbij een belangrijke rol. Uiteraard weten we nog niet alles en vragen veranderingen in landgebruik of klimaat om steeds nieuwe kennis. Dat kan ook eisen stellen aan de beheermaatregelen; wat vandaag effectief is, hoeft dat morgen niet meer te zijn. De Sovon-tellingen spelen dus niet alleen een belangrijke rol in de kennisontwikkeling, maar ook in het signaleren of de gevolgde aanpak effectief is en blijft.

Bij de Kievit is dat laatste kennelijk niet het geval. Als belangrijke factor voor de niet aflatende achteruitgang wordt de te lage overleving van kuikens gezien. In dit 'Jaar van de Kievit' wordt daarom onderzocht in hoeverre bepaalde maatregelen die overleving kunnen verbeteren. De kennis over de Kievit is echter wel zo ver gevorderd dat een doorwrochte analyse mogelijk was om de Staat van Instandhouding, de formele term uit de Europese Vogelrichtlijn, van de Kievit in Fryslân te bepalen. Deze ooit zo algemene weidevogel gaat hard achteruit, zoals de recente voorlopige atlaskaarten beeldend illustreren (overigens in Fryslân minder hard dan in de meeste andere provincies). Provincie Fryslân wilde, met het oog op de discussie over eierapen, weten hoe het deze soort als broedvogel vergaat. De resultaten van de analyse zijn door de opdrachtgever zorgvuldig beoordeeld met een contra-expertise en betrokken bij nader juridisch advies over de eieraap-problematiek. Op grond van deze ecologische informatie kon de provincie, althans voorlopig, geen ontheffing verlenen voor het rapen van kievitseieren; de stand van de Kievit is te ongunstig. De gebruikte aanpak, op basis van tellingen voor onze meetnetten en de Vogelatlas, heeft laten zien dat het goed mogelijk is om hiermee de Staat van Instandhouding van vogels goed en robuust te bepalen. Dat kan niet alleen voor de Kievit maar voor vele soorten en op verschillende schaalniveaus. Ik denk dat dit uiteindelijk ook zal bijdragen aan de ontwikkeling van effectieve maatregelen om populaties in stand te houden. En uiteraard stellen we de kennis hierover graag ter beschikking van toekomstige staatssecretarissen ten behoeve van een aansprekende, inhoudelijk juiste quote...

● *Theo Verstrael*

Agenda 2016

Maart

(12) watervogeltelling monitoringgebieden, steekproeftelling Waddengebied, ganzen- en zwanentelling (19) slaapplaatstelling Wulp

April

(9) slaapplaatstelling Scholekster, Kemphaan, Grutto; steekproeftelling Waddengebied & Brand- en Rotgans-telling (16) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling

Mei

(7) telling Brand- en Rotgans (14) watervogeltelling selectie monitoringgebieden, (21) integrale telling Waddengebied (14-22) Nationale Vogelweek (28/29) simultaantelling Kwartelkoning

Juni

(18) watervogeltelling selectie monitoringgebieden (18/19) simultaantelling Kwartelkoning (11) steekproeftelling Waddengebied

Kleine Zilverreiger, het kan vriezen en dooien

Kleine Zilverreiger.
Foto: Hans Gebuis

Kleine Zilverreigers zijn echte waterreigers. Waar Grote Zilverreiger en Koereiger ook ver van het water te vinden zijn, is dat uitzonderlijk voor een Kleine Zilverreiger. Ook in de herfst en winter beperkt de soort zich grotendeels tot aan water gebonden prooidieren, waarbij kleine hechte groepjes effectief jagen op alles dat beweegt. Hij is ook veel meer gebonden aan zoute en brakke wateren dan beide andere reigers. Een overzicht op basis van gegevens van Sovon, Waarneming.nl en Trektellen.nl.

Uitbreiding in Europa

Vanwege zijn fraaie pluimveren, in gebruik als versiering van dameshoedjes, werd de Kleine Zilverreiger begin 20^e eeuw flink bejaagd in de Zuid-Europese broedgebieden. Door bescherming kon de stand weer oprabbelen. In de jaren negentig telde Europa 68.000-94.000 paren en dat aantal nam daarna nog toe.

De decennialange Franse areaaluitbreiding in noordelijke en westelijke richting leidde tot de definitieve vestiging in Nederland (1994), België (1995), Groot-Brittannië (1996) en Ierland (1997). Vooral in Groot-Brittannië is het nadien hard gegaan. In 2012-13 werd de stand op rond 900 paren geschat, met een lichte afname na enkele recente koudere winters. Dat laatste speelde ook mee bij de afname in België. Zo werden in Het Zwin, het Vlaamse bolwerk, in 2007 nog 36 nesten geteld, anno 2013 slechts 3.

Nederlandse broedvogel

Misschien broedde de Kleine Zilverreiger enkele eeuwen geleden in ons land. Het eerste recente broedgeval, in 1979 in de Oostvaardersplassen, bleef aanvankelijk zonder vervolg. Pas sinds 1994 wordt er jaarlijks in ons land gebroed, met name in het Deltagebied en - in veel mindere mate - het Waddengebied. De belangrijkste kolonie was steeds die van het Quackjeswater op Voorne. Deze groeide van 9 paren in 2002 naar 43 in 2005 en 75 in 2008. In dat jaar werd ook het hoogste landelijke aantal broedparen vastgesteld: 165-185.

Er volgden echter vier winters met soms felle vorstperiodes; deze doorbraken een lange reeks van overwegend (zeer) zachte winters. Het leidde tot een aanzienlijke afname (figuur 1). In 2012 werd een nationaal dieptepunt bereikt met slechts 30-35 paren. Daarna volgde weer een gedeeltelijk herstel naar 68-76 paren in 2014. Ondanks een zachte winter zette dat herstel in 2015 niet door. Zo werden dat jaar op Voorne maar 9 nesten gevonden, tegen 18 in 2014. Of de doorgaans plaatstrouwe broedvogels elders hun heil gezocht hebben, is onduidelijk. Helemaal uitgesloten is dat niet, aangezien Kleine Zilverreigers heimelijke broedvogels kunnen zijn.

Buiten het broedseizoen

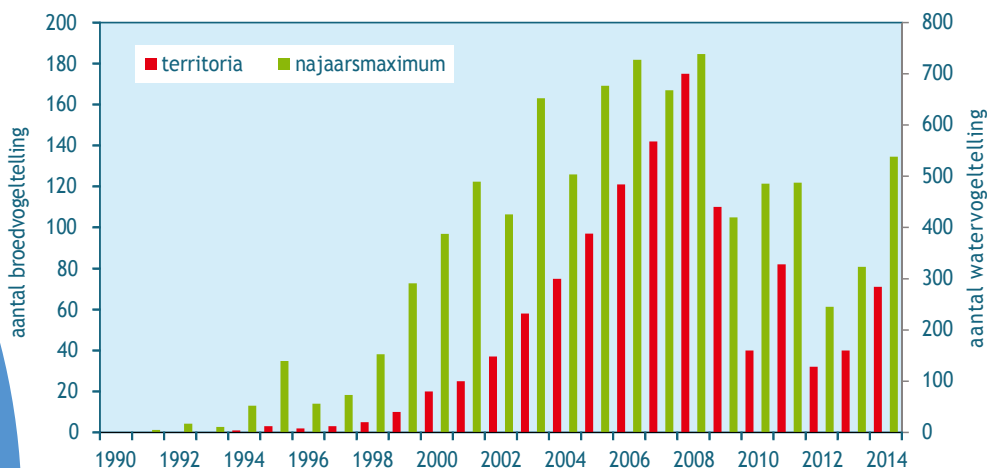
Afgezien van mogelijk lokale verplaatsingen in januari en februari, nemen de aantallen 'Kleine Zillies' in maart toe op de Nederlandse trektelposten. De toestroom gaat door tot de piek eind april-half mei bereikt wordt met enkele tientallen trekkers per week (figuur 2).

Een echte najaarspiek wordt niet opgemerkt op de trektelposten. Wellicht vindt de wegtrek heel geleidelijk plaats. Maar het zou ook kunnen dat veel vogels in het donker wegtrekken, zoals bijvoorbeeld bekend is van Purperreigers. Dan zijn ze de landsgrens waarschijnlijk al gepasseerd op het moment dat het weer licht is.

In zijn algemeenheid zijn de aantallen Kleine Zilverreigers in ons land het hoogst in nazomer en vroege herfst (figuur 2). De hoofdmacht verblijft dan in het Deltagebied. Andere bekende gebieden zijn Texel, het Lauwersmeergebied, de Oostvaardersplassen en de Kop van Noord-Holland (figuur 3). In seizoen 2014/15 werden, zoals altijd, de hoogste aantallen gemeld uit de Westerschelde (max. 138) en de Oosterschelde (120). De aantallen hier waren ongeveer gelijk aan die in de hele Waddenzee (122). De landelijke nazomerpopulatie kwam waarschijnlijk boven de 500 uit. Diep in het binnenland is deze soort heel wat zeldzamer dan de Grote Zilverreiger.

In de wintermaanden proberen sterk wisselende aantallen bij ons te overwinteren.

Figuur 1. Kleine Zilverreiger, trend in Nederland 1990-2014. Aantal territoriale paren in broedtijd en najaarsmaximum tijdens watervogeltellingen.

Rob Goldbach Publicatie Fonds

Het Rob Goldbach Publicatie Fonds is een speciaal fonds van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Het is ingesteld na het overlijden van ons oud-bestuurslid Rob Goldbach in 2009. Het fonds wordt gevuld door donaties, legaten en een jaarlijkse bijdrage van Sovon.

Wat willen we bereiken?

Met het fonds wil Sovon twee zaken mogelijk maken:

- het schrijven van wetenschappelijke artikelen en andere publicaties over vogelonderzoek. Deze zijn van groot belang voor verdere kennisontwikkeling en -overdracht;
- publicaties door vrijwilligers en/of vogelwerkgroepen uit de achterban van Sovon. Met het fonds wil Sovon een bijdrage leveren aan de totstandkoming van regionale publicaties, zoals een Avifauna, een jubileumoverzicht, e.d.

Recent gesteunde projecten

- *Vrije Vogels* van Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland
- *Vogels van het Leijpark*. *Veranderingen in de vogelwereld van 1974 tot 2014*. Henk Möller-Pillot
- *MUS-rapport (jubileumversie)* van de Haagse Vogelbescherming

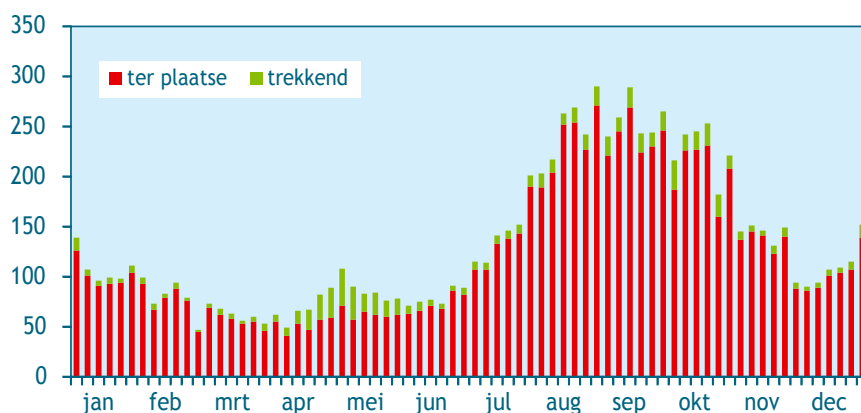
Hoe kunt u bijdragen?

U kunt op de volgende manieren helpen:

- een eenmalige donatie;
- een legaat ten name van het Fonds (of Sovon) stellen;
- het Fonds bekend maken bij andere mogelijk belangstellenden. Hiervoor is een folder beschikbaar.

Meer informatie

> sovon.nl/goldbachfonds

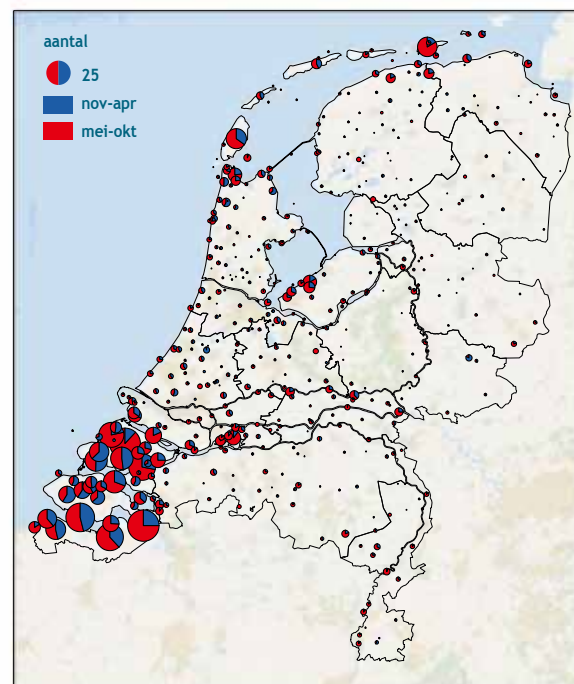
Figuur 2. Kleine Zilverreiger, seizoenspatroon in Nederland 2006-15. Totaal aantal per vijfdaagse periode.

Bij strenge vorst komen Kleine Zilverreigers in de problemen. Een deel trekt vermoedelijk weg, maar onder de blijvers vallen de nodige slachtoffers. Het aantal dat bij de landelijke midwintertelling half januari vastgesteld werd, zakte van rond 325 in 2007-08 naar gemiddeld 145 (uitersten 96-217) in 2009-15.

Ringmeldingen

De in ons land verblijvende Kleine Zilverreigers zullen vooral eigen broedvogels zijn, aangevuld met Franse vogels waarvan bekend is dat ze noordwaartse trekbewegingen maken. Onze eigen vogels blijven jaarrond in Nederland of trekken weg. De meeste meldingen van in ons land gekleurde zilverreigers worden binnen enkele tientallen kilometers van de ringlocatie gedaan. Een enkeling verplaatste zich van Schiermonnikoog naar het Deltagebied of vanuit het Deltagebied naar België. Meer bijzonder zijn de Nederlandse zilverreigers die opgemerkt werden in Onsala (Zweden), Leicestershire (Groot-Brittannië), Duinkerken (Frankrijk) en Walchum (NW-Duitsland). Een Kleine Zilverreiger, als nestjong geringd op Schiermonnikoog door Otto Overdijk op 18 juni 2004, verbleef drie maanden later in Asturias, Spanje. De vogel werd hier, behalve in 2008, in alle navolgende winters tot december 2012 gezien. Er is slechts één melding bekend uit de broedperiode (3 mei 2010 Schiermonnikoog).

De voor zover bekend enige buitenlandse Kleine Zilverreiger die in ons land is afgelezen, betrof een Britse vogel. Op 6 januari 2008 gekleurde in Waversham, Kent, werd hij in augustus 2008 meerdere malen gezien in de Ooijpolder, Gelderland (bron: Vogeltrekstation/Otto Overdijk).

Figuur 3. Kleine Zilverreiger. Relatieve verspreiding in 1989-2015, met onderscheid tussen winter-voorjaar (november-april) en zomer-najaar (mei-oktober).

● Joost van Bruggen & Erik van Winden

Broedresultaten van Ooievaars

Ooievaar, nest in dode kastanjeboom. De Schiphorst 1 april 2013. Foto: Wim van Nee.

In 2012 sloegen de werkgroep STORK en Sovon de handen ineen om de verzameling van nestgegevens van Ooievaars een nieuwe impuls te geven. We ontwikkelden, met steun van Vogelbescherming Nederland, een laagdrempelige invoermodule voor nesteigenaren, contactpersonen en beheerders van ooievaarsstations: stork.sovon.nl. In wezen een variant-op-maat van Nestkaart Light.

Deze actie leverde in 2012-15 jaarlijks 200-400 nestkaarten op, vrij goed over het hele land verspreid (figuur 1). Dat is maar een deel van de Nederlandse broed-populatie, die in 2014 naar schatting 850-950 bezette nesten omvatte. De steekproef is echter voldoende groot om iets te kunnen zeggen over de recente broedresultaten.

Eileg en nestsucces

De meeste Ooievaars starten in de eerste decade van april met de eileg. Het verschil in legbegin tussen het relatief koude 2013 en het extreem zachte 2014 zien we ook bij de Ooievaar terug (gemiddeld 13 april versus 6 april), al is het contrast wat minder groot dan bij veel andere soorten. Het jaar 2015 zat daar met een gemiddeld legbegin van 9 april tussenin.

Ruim driekwart van de nesten levert uitgevlogen jongen op. Dit zou wat overschat kunnen zijn, omdat mislukte nesten minder goed worden doorgegeven dan succesvolle nesten. Op basis van langjarig en intensief onderzoek aan de grote populatie rond Gorssel, komen Jeroen Kuipers c.s. echter op een slagingskans van 70% (Jubileum

Jaarboek 2014 van VWG Zutphen e.o.). In dezelfde orde van grootte dus.

Goede en slechte jaren

Gemiddeld worden per succesvol nest 2,0 jonge Ooievaars vliegvlug. Goede en slechte jaren verschillen enigszins tussen provincies, maar 2015 was over de gehele linie een productiever jaar dan 2014 (figuur 2). Voedsel en weer spelen ongetwijfeld mee. Zo is de Friese uitschieter in 2014 vermoedelijk te koppelen aan de hoge veldmuisdichtheden van dat voorjaar, die vooral (maar niet alleen!) in deze provincie in het oog sprongen. De Friese ooievaarsnesten in de dataset liggen aan de rand van het gebied in ZW-Friesland waar de aantallen Veldmuizen explodeerden (Limosa 88(2)). Extreme neerslag kan een ander deel van de variatie in broedsucces verklaren, zoals eind mei 2014 toen zeer zware buien Drenthe en Noord-Overijssel teisterden. Nestjongen kunnen dan onderkoeld raken, zeker als de ouders geen bescherming kunnen bieden en de waterafvoer in het nest slecht is. Dergelijke neerslaghoeveelheden bleven in 2013 en 2015 uit.

Al met al prachtig voer voor verder onderzoek naar achterliggende oorzaken van verschillen tussen jaren en gebieden.

Groeimogelijkheden?

Met gemiddeld ongeveer 1,5 uitvliegend jong per broedpaar moet de Ooievaarpopulatie in Nederland ook de komende jaren nog kunnen doorgroeien. Dat wil zeggen: mits de overlevingscijfers, die masterstudent Marten Tacoma op basis van ringgegevens enkele jaren geleden berekende, nog steeds actueel zijn. Hij kwam uit op een overleving van ongeveer 85% voor volwassen vogels en 35% voor eerstejaars. Van een duidelijke afvlakking in de landelijke populatie-ontwikkeling is nog geen sprake (sovon.nl/soort/1340).

Nestgegevens doorgeven

Om de omvang en kwaliteit van de gegevensverzameling te verbeteren, roepen we iedereen op om nestgegevens van Ooievaars door te geven via stork.sovon.nl. Tijdens het invoeren word je geattendeerd op reeds bij ons bekende nestlocaties, zodat gegevens

Extra aandacht voor drie zangvogels

Neonicotinoïden, een groep van pesticiden die tegenwoordig veel worden gebruikt in de landbouw, kregen de laatste jaren veel aandacht vanwege mogelijke effecten op bijen en andere ongewervelden.

In juli 2014 werd een sterke correlatie gevonden tussen de lokale achteruitgang van insectenetende vogels, gemeten met het BMP, en de concentraties van één van deze neonicotinoïden in het oppervlaktewater.

Echter, de mechanismen achter deze achteruitgang zijn nog onbekend.

In haar promotieonderzoek aan de Radboud Universiteit Nijmegen wil Anne Kwak deze mechanismen achterhalen, om zo de effecten van deze pesticiden op onze ecosystemen beter te kunnen begrijpen. Doelsoorten in haar onderzoek zijn Spreeuw, Boerenzwaluw en Kleine Karekiet. Anne wil graag alle nestcontroleurs in Nederland vragen om door te gaan met het goede werk dat zij verrichten aan deze soorten en hun gegevens te blijven doorgeven via de nestkaarten.

Ze zou enorm geholpen zijn als nestcontroleurs (naast de gebruikelijke registraties tijdens de eifase, jongenfase en na het uitvliegen) ook de nestjongen zouden willen meten (in ieder geval vleugellengte), wegen en ringen.

Bij interesse of vragen; neem contact op via A.Kwak@science.ru.nl.

Veranderen seizoenspatronen van dagtrekkers?

De afgelopen maanden heb ik, Mark van Leeuwen (17) gewerkt aan een profielwerkstuk over vogeltrek. Ik deed deze opdracht in de zesde klas van het vwo aan het Driestar College in Lekkerkerk. Specifiek heb ik gekeken of de timing van de najaarstrek in Nederland recent veranderd is. Na in 2014 begonnen te zijn met trektellen, wilde ik hier meer van weten.

Hiervoor heb ik gebruik gemaakt van de data in trektellen.nl. Ik vergeleek de dagen waarop een bepaald percentage van de vogels is doorgetrokken in de periode 2007-14 met die in 2000-06. Mijn onderzoek sluit daarmee aan op een artikel dat de periode 1980-2006 beslaat (van Turnhout *et al.*, *Limosa* 82: 68-78, 2009). De bevindingen komen deels overeen, deels ook niet.

Voorzichtig concluderend kun je stellen dat veel soorten die over de Sahara heen trekken hun trekperiode lijken te vervroegen. Er bestaan echter interessante verschillen tussen soorten. Zo is het begin van de trek van Boerenzwaluw en Huiszwaluw sterk vervroegd, zeker ten opzichte van dat van de Gierzwaluw. Het laatste deel van de trek is echter vooral vervroegd bij de Gierzwaluw, niet bij Boeren- en Huiszwaluw. Soorten die naar Zuidwest-Europa trekken, vertonen merendeels geen verandering in trekpatroon. Maar er zijn uitzonderingen, zoals de Houtduif (vervroeging). De meeste veranderingen vonden plaats bij soorten die naar West-Europa trekken. Vele daarvan vervroegden hun trek, een enkeling juist niet (Sijs).

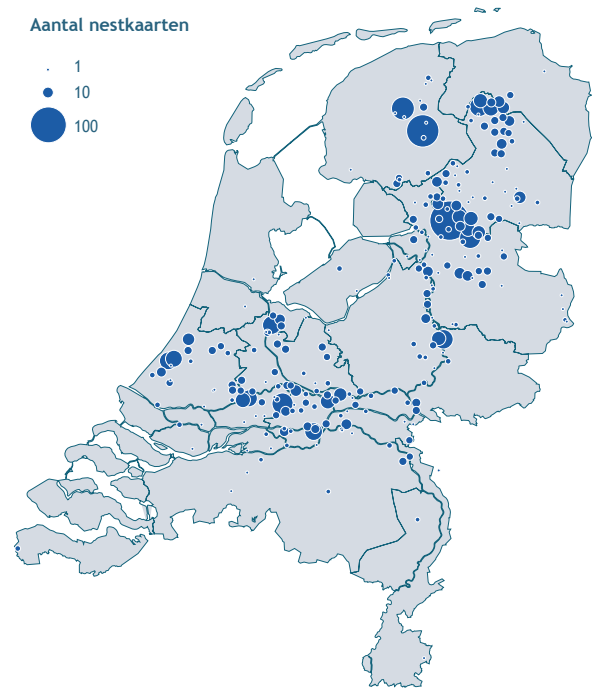
Drie soorten, Boerenzwaluw, Houtduif en Pimpelmees, worden nader uitgewerkt. Het verslag, in Engels (*Bird Migration; timing changes in 37 common autumn migrants*) is te downloaden via trektellen.nl/doc.

van verschillende waarnemers bij hetzelfde nest eenvoudig te combineren zijn.

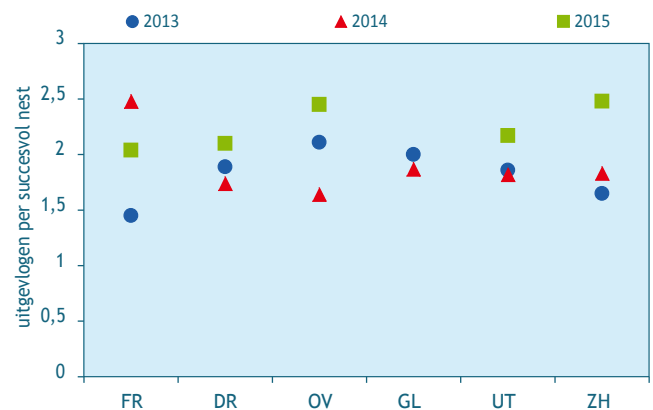
We kunnen vooral nog nestgegevens gebruiken uit delen van het rivierengebied en rond Lelystad. Bovendien ontvangen we per nest graag meer waarnemingen per bezoekdatum. Dan kunnen de berekeningen van o.a. legbegin en broedsucces worden verbeterd en verder uitgesplitst. Zeker voor nesten waar een webcam bij staat is dat natuurlijk goed mogelijk. Geef ook consequent de gegevens door van mislukte broedgevallen, dus de nesten waar uiteindelijk geen jongen zijn uitgevlogen. Die zijn net zo belangrijk als de succesvolle nesten! Tenslotte willen we het bestand met historische nestgegevens toegankelijk maken. Daarvoor zijn we op zoek naar een student die ons met het overzetten kan helpen, en vervolgens een analyse kan uitvoeren van veranderingen in broedprestaties in de afgelopen decennia.

● Chris van Turnhout (Sovon),
Annemieke Enters
& Wim van Nee (STORK)

Aantal nestkaarten

Figuur 1. Ooievaar. Verspreiding van nestgegevens in 2012-15.

Figuur 2. Ooievaar. Gemiddeld aantal vliegvlugge jonge per succesvol nest, uitgesplitst naar jaar en provincie.

Negen jaar MUS, op naar de tien

In deze bijdrage maken we de balans op van negen jaar Meetnet Urbane Soorten (MUS). De winter van 2014/15 was vrij zacht, nat en zonnig. Het voorjaar van 2015 was tamelijk koel, droog en zeer zonnig. Op dit moment (half februari) zijn de resultaten van ruim 6200 telpunten ingevoerd. In vergelijking met 2014 is dat een lichte afname van 2%. MUS, het belangrijkste meetnet voor algemene broedvogels van dorp en stad, is vanaf 2014 onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring.

Forse aantallen

In het negende jaar zijn bijna 395.600 vogels waargenomen, verdeeld over 166 soorten. De top vijf bestaat uit Kauw, Merel, Houtduif, Gierzwaluw en Huismus. Facultatief worden ook zoogdieren doorgegeven. Dat waren er 4240 in 18 soorten, met Konijn, Kat en Haas als talrijkste.

Licht negatieve balans

Van 87 vogelsoorten is een betrouwbare trend berekend. Elf daarvan zijn echter op hooguit 50 telpunten gezien of zijn geen typisch urbane soorten. De trends van de overige 76 soorten staan op de MUS-pagina op sovon.nl. De balans over 2007-15 is licht negatief. Het aantal soorten dat sterk (9) of licht (22) is afgenomen, is net wat groter dan het aantal dat licht (18) of sterk (9) is toegenomen. Achttien soorten bleven stabiel.

Vogels van struiken en bomen

De balans valt negatief uit bij soorten die in struiken en bomen broeden. Onder de struikbroeders zijn er maar liefst 12

die afnemen tegen 5 met een toename. Voorbeelden van afnemende soorten zijn Tuinfluiter, Fitis, Winterkoning, Kneu, Spotvogel, Merel en Zanglijster. De afname van struiken en heggen in tuinen (andere inrichting) en het openbaar groen (bezuiniging op onderhoud, tegengaan gevoel van onveiligheid bij bewoners) vormt een plausible verklaring. Natuurlijk kunnen ook factoren tijdens de trek of in het overwinteringsgebied meespelen. Overigens nemen o.a. Grasmus, Gaai en Putter toe.

Bij de boomvogels gaan 8 soorten achteruit, waaronder Houtduif, Vink, Zwarte Kraai en Grote Lijster. Vijf gaan vooruit zoals Buizerd, Grote Bonte Specht en Halsbandparkiet. Opmerkelijk, want in het stedelijk gebied worden de meeste bomen niet ouder dan 20-25 jaar.

Vogels van gebouwen en water

Verschillende huizenbroeders namen af, bijvoorbeeld Gierzwaluw, Huiszwaluw en Spreeuw. Verheugend is de lichte toename van de Huismus en sterke toename van de Slechtvalk. Opvallend is de neergaande trend van de Stadsduif, die in Hoog- en Laag-Nederland vergelijkbaar verloopt (figuur 1). Zijn hier weerinvloeden in het spel, zoals een negatief effect van natte zomers? Maar waarom is de afname in Hoog dan sterker dan in Laag?

De groep van watervogels kent de meeste winnaars (10) en minste verliezers (3). Onder de eerste groep zien we Grauwe Gans, Nijlgans, Fuut, Kuifeend en Krakeend. De Soepeend is opvallend genoeg sterk afgenomen. Dat Wilde Eend en Waterhoen in stedelijk gebied stabiel bleven, wijkt af van de afnemende landelijke BMP-trend.

Standvogels en trekkers

Na twee zachte winters zien we bij diverse standvogels een herstel van verliezen die ze opliepen in een aantal wat koudere winters. Voorbeelden zijn Blauwe Reiger, Winterkoning en Roodborst. Opvallend is het verschil tussen Koolmees (lichte afname) en Pimpelmees (lichte toename). Heeft de kleinere Pimpel een niche gevonden waarmee die de dominante Koolmees te

vlug af is? Bij de soorten die naar Zuidwest-Europa trekken is het beeld wisselend, van de Afrika-gangers zitten er net iets meer in de min (9) dan in de plus (7).

Hoog- en Laag-Nederland

Hoog- en Laag-Nederland verschillen qua bodem (zandgronden versus klei en laagveen) en urbanisatie (met het meeste grootstedelijk gebied in Laag). Bij een aantal soorten wijkt de trend in beide regio's af.

Watervogels vertonen over het algemeen de meest positieve ontwikkeling in Hoog, waar nog mogelijkheden voor uitbreiding zijn. Denk hierbij aan soorten als Fuut en Nijlgans. Landelijk is de Scholekster in het stedelijk gebied stabiel, maar in Hoog is er een lichte toename. Turkse Tortel en Zwarte Kraai zijn stabiel in Laag, terwijl ze licht afnemen in Hoog. De Boomklever neemt in Laag nog toe terwijl de aantallen in Hoog gelijk blijven; bij de Huismus is het precies andersom. Intrigerend is het verschil bij de Groenling: lichte toename in Laag, lichte afname in Hoog (figuur 1).

Tiende jaar

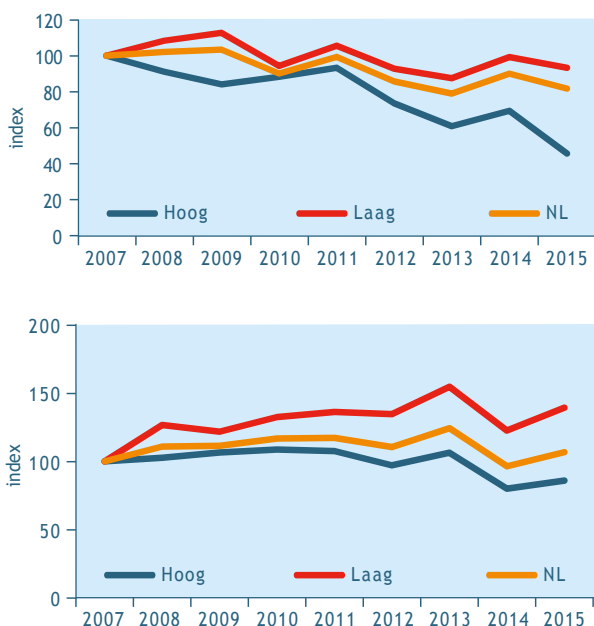
In de maandelijkse verschijnende digitale nieuwsbrief komt een overzicht van provinciale trends. Overal zijn nieuwe waarnemers welkom, kijk eens wat er vacant is in jouw omgeving (portal.sovon.nl/portal/vacant/map/9). In het bijzonder worden waarnemers in Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel, Flevoland, Limburg en Zeeland opgeroepen om mee te doen aan het eenvoudige en weinig tijd kostende MUS.

We beleven tot op heden een zachte winter, maar in het noordoosten van het land was er een pittige ijzelperiode. Gaan we dat terugzien in resultaten van het tiende MUS-jaar?

● Jan Schoppers

Foto:
Peter Eekelder

Figuur 1. Stadsduif (boven) en Groenling (onder). Trend (index) in MUS, landelijk en in Hoog- en Laag-Nederland afzonderlijk.

Roeken: stormachtige start eindigt in mineur

In de laatste drie dagen van maart 2015 stormde het flink in ons land, tot 8-9 Beaufort. Het KNMI gaf zelfs code oranje af voor Noord Nederland, de Noordzeekust en het Waddengebied. Niet voor niets: in Hoek van Holland werd tijdens een zware bui een windstoot van 133 km/uur gemeten. Op open vlaktes was het onmogelijk om op de fiets vooruit te komen en op wegen met zijwind kantelden diverse vrachtwagens. Ondertussen zwiëpten duizenden broedende Roeken onvrijwillig mee in de hoge bomen. Zou een dergelijke storm een waarneembaar effect hebben op het aantal nesten in de kolonies?

Direct na de storm ging dan ook de vraag uit om de kolonies die al geteld waren binnen enkele dagen nogmaals te tellen. Op basis van 23 kolonies die vlak voor de storm zijn geteld (25-28 maart) én vlak erna (1-5 april) komt een terugval van 25% in het aantal nesten naar boven. In 21 gevallen was na de storm echter weer sprake van herstel. Het totaal aantal nesten voor (2444) en na de storm (2396) verschilde amper.

Al met al dus verrassend weinig effect van een toch wel forse storm. Dat deze plaatsvond aan het begin van het broedseizoen (vogels op eieren of nog bouwend) zal het herstel hebben bevorderd. Eenzelfde storm in de nestjongenfase zou meer verwoesting hebben aangericht (bomen veel meer in blad); bovendien zouden de vogels dan niet of in veel geringere mate aan een nieuwe broedpoging zijn begonnen. Overigens bestond de indruk dat Blauwe Reigers – eveneens vroege broeders – veel minder stormschade hadden dan Roeken. Misschien wel logisch ook, want hun nesten zijn steviger en zitten minder vaak in ijle hoge boomtoppen.

Enkele voorbeelden

De kolonie bij het Abe Lenstra-stadion te Heerenveen werd door W. Nijlunsing geteld precies voordat de storm aan land kwam, op 27 maart. Het ging om 126 nesten. Op 1 april, toen de storm nét voorbij was, bleken er 42 nesten uit de bomen gewaaid. Op 2 april werd er alweer volop gebouwd (94 nesten) en op 9 april was de kolonie hersteld van de storm: 124 nesten.

Vlot herstel werd ook opgemerkt aan de andere kant van het land, in Gennep Lb. Een kolonie van 209 nesten op 21 maart werd geteld door F. Hustings. Na de storm bleken er 40 nesten verdwenen, uitsluitend uit de populieren, niet uit de eiken en platanen. Bij de derde telling op 11 april bleek van herbouw in de populieren geen sprake, wel in de andere bomen. Het totaal kwam

met 192 nesten dicht bij de situatie van 21 maart.

Tot slot nog een fraai voorbeeld van verlies en herstel aan de Ossenzijlerweg ten zuiden van Oldemarkt Ov. Hier werden door K. Vledder op 23 maart 141 nesten geteld in vijf kolonies. Daags na de storm, op 1 april waren het er 69 minder! Op 16 april, bij de derde ronde, kwam het eindtotaal uit op 151 nesten.

Gestage afname

De storm is dan wel gaan liggen, de teloorgang van de Roek zet door. De stand neemt al van kort na de eeuwwisseling af en 2015 was geen positieve uitzondering. De achteruitgang in één jaar tijd komt neer op ruim 3% in 947 kolonies die zowel in 2014 als 2015 geteld zijn. Behalve in Flevoland komt de Roek in alle provincies voor. De bolwerken liggen met name in Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg (figuur 1). In Friesland was sprake van matige groei (+3%), maar in Groningen, Overijssel en Gelderland van een duidelijke stap achteruit (afname 5-7%). Met een verlies van ruim 12% in bijna 80 kolonies leed Limburg de zwaarste verliezen.

Landelijk is ruim een derde van de nesten verdwenen in ongeveer 13 jaar tijd.

Opvallende cijfers

Een aantal kolonies viel op in 2015. In Gelderland werd de kolonie van 87 paren in 2014 langs het kanaalpad bij Eefde niet meer bewoond. Het is daarmee de grootste in 2014 bezette kolonie die in 2015 verlaten bleek. Het meeste verlies in absolute aantallen leed de kolonie bij Laarwoud, Zuidlaren Dr: 95 nesten minder (maar wel nog uitkomend op een fraaie 665 nesten). De kolonie met de meeste groei lag ook in Drenthe. In het Hesselingenpark, Meppel, steeg het aantal paren van 75 in 2014 naar 302 in 2015. Om nog even in Drenthe te

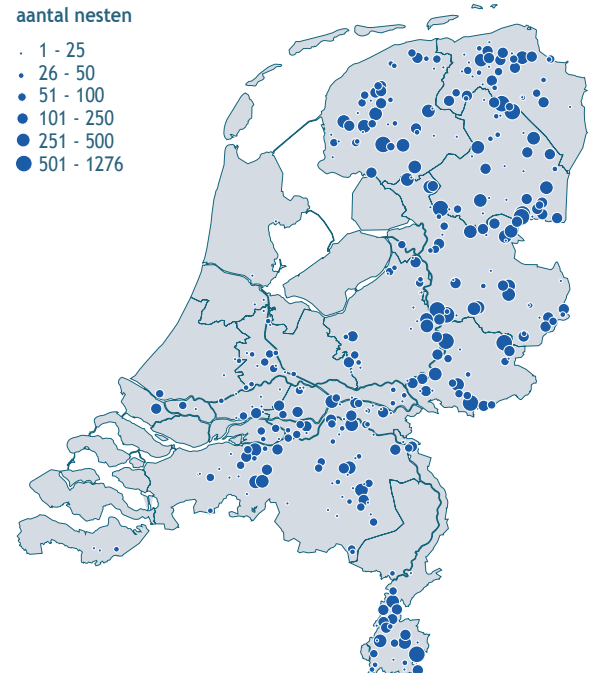
blijven, de grootste kolonie ligt nog altijd in deze provincie, bij afslag Schoonebeek nabij Coevorden; hier werden 819 nesten geteld. De grootste niet eerder bekende kolonie werd gemeld bij Ammerzoden Gl: 55 paren aan de Wordragensestraat.

Mijn uitdrukkelijke dank aan alle tellers die bereid waren om de kolonies te tellen. Ik hoop van harte dat ze ook dit jaar weer van de partij zullen zijn.

Joost van Bruggen

aantal nesten

- 1 - 25
- 26 - 50
- 51 - 100
- 101 - 250
- 251 - 500
- 501 - 1276

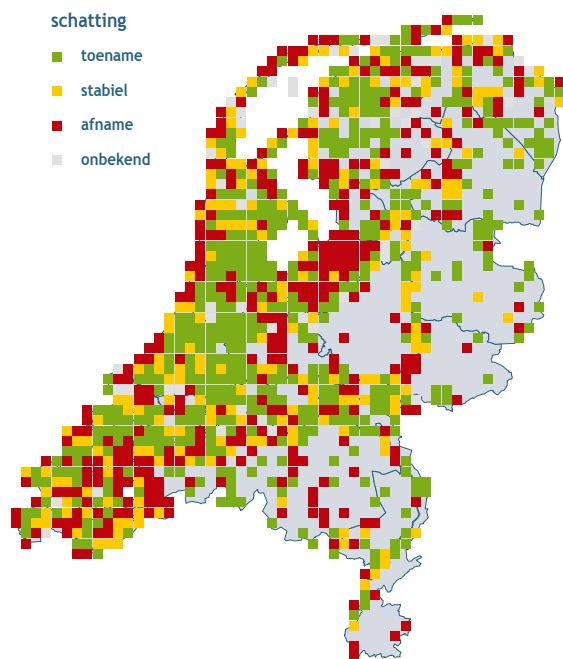
Figuur 1. Roek. Verspreiding van getelde kolonies in 2015.

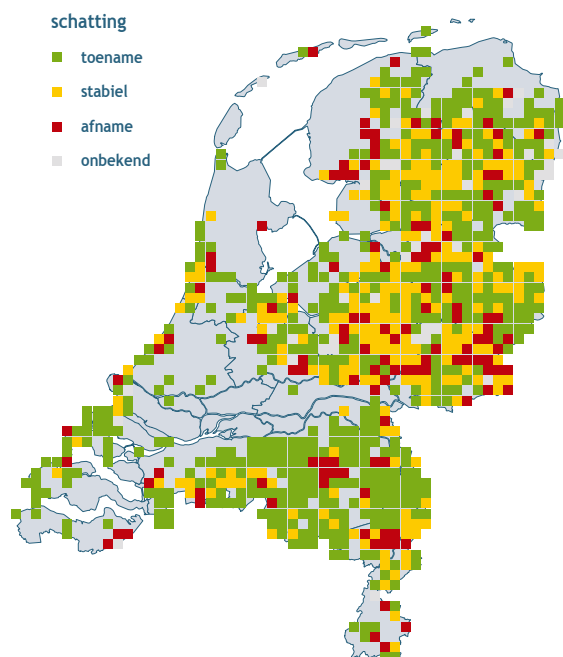
Goudvink.
Foto: Hans Gebuis

Vogelatlas: 'bezemjaar' en twee soorten uitgelicht

Het veldwerk voor de nieuwe Vogelatlas is officieel ten einde. Na drie winter- en drie broedseizoenen van enerverende inventarisaties werd echter geconstateerd dat de beoogde volledige dekking van Nederland niet gehaald werd. Een atlas is eigenlijk pas een atlas als hij volledig is of in ieder geval zo volledig mogelijk. Daarom is een 'bezemjaar' geïntroduceerd, waarin een aantal leemtes alsnog wordt opgevuld.

Figuur 1. Bergeend. Geschatte winteraantallen per atlasblok in 2012-15 vergeleken met 1978-83.

Figuur 2. Goudvink. Geschatte broedvogelaantallen per atlasblok in 2012-15 vergeleken met 1998-2000.

Afgelopen winter hebben tientallen vrijwilligers de laatste lege atlasblokken onderzocht. Dat is in het merendeel van de gevallen gelukt, wat een oprecht compliment waard is! We hebben nu een behoorlijk compleet beeld van de wintervogels in ons land. Helaas kan dat (nog) niet worden gezegd van de broedvogels. Het blijkt lastig om in de broedtijd de gaten te vullen. Ondanks de enorme inzet van vele enthousiastelingen, dreigen enkele tientallen atlasblokken niet (volledig) onderzocht te worden. Dat is natuurlijk erg jammer. Wie zich uitgedaagd voelt om de handschoen op te pakken, moet maar eens kijken op vogelatlas.nl en de telefoon pakken...

Ondertussen wachten de voorlopige kaarten op bewerking voor de uiteindelijke atlas. Hieronder een blik op een tweetal soorten.

Winterse Bergeenden ook in binnenland gewoner

Bergeenden zijn in ons land buiten de broedtijd het talrijkst in nazomer en herfst. Dat komt vooral op conto van de grote concentraties in Wadden- en Deltagebied. De aantallen in december-februari, de maanden waarin ook voor de Vogelatlas werd geteld, liggen lager maar mogen er nog steeds zijn. In januari werden in de atlasperiode zo'n 60-70.000 Bergeenden genoteerd bij de midwintertelling van watervogels. Het merendeel ervan, als altijd, in Wadden- en Deltagebied.

Maar het binnenland is wel in opkomst. Dit blijkt bij vergelijking met de situatie bij de vorige 'wintervogelatlas', met veldwerk in 1978-83 (figuur 1). In de poldergebieden van West- en Noord-Nederland verblijven nu duidelijk meer Bergeenden dan destijds. Hetzelfde geldt voor het rivierengebied, waar de soort in de winter inmiddels bijna overal kan worden gezien. Zelfs in overwegend droge streken als Twente en de Achterhoek, waar Bergeenden voorheen nagenoeg ontbraken, duiken ze nu mondjesmaat op. Op het landelijk totaal stelt het niet zo veel voor, maar het is een boeiende ontwikkeling.

Of het in het diepe binnenland om echte overwintersaars gaat, is overigens de vraag. Lokale broedvogels verdwijnen hier al in de loop van de zomer, op weg naar de ruiplaat-

sen. Ze keren terug aan het eind van de winter en lijken dat steeds vroeger te doen. Ze reageren hiermee vermoedelijk op gemiddeld zachter wordend winterweer. De zachte winters van de onderzoeksperiode van de Vogelatlas passen in dit beeld, terwijl de winters van de vorige atlasperiode één waarlijk strenge winter kenden (1978/79) plus een behoorlijk koude (1981/82).

Goudvink herovert terrein?

Als broedvogel is de Goudvink vooral gebonden aan de zandgronden en de duinen noordelijk tot aan Bergen NH. Rond de eeuwwisseling werd de landelijke populatie geschat op ca. 8000 paren. Dat zullen er inmiddels iets meer zijn, afgaande op de licht positieve BMP-trend. Een blik op het atlasmateriaal maakt duidelijk dat inderdaad in veel atlasblokken tegenwoordig een hoger aantal wordt opgegeven dan tijdens de vorige broedvogelatlas, waarvan het veldwerk in 1998-2000 plaatsvond (figuur 2).

Meest opvallend zijn de ontwikkelingen in Noord-Brabant en de noordhelft van Limburg. Juist in deze gebieden had de Goudvink een duidelijke veer gelaten in het laatste kwart van de 20e eeuw. De soort lijkt het verloren terrein inmiddels heroverd te hebben. Over de redenen kunnen we momenteel alleen maar speculeren. Zijn de overwegend jonge dennenbossen hier in eerste instantie vanuit goudvinkenstandpunt verslechterd (door uitgroei van jonge aanplant en ontbreken van grootschalige nieuwe aanplant vanwege veranderd bosbeheer) en in tweede instantie weer verbeterd (meer struikgroei in bos door toenemende ouderdom en extensiever beheer)? Voer voor nader onderzoek.

Niet overal zijn Goudvinken toegenomen. In delen van Zuid-Limburg, waar de Goudvink bijna weggevaagd was na de jaren zeventig, zijn ze niet teruggekomen. Belangrijker, gezien de veel grotere aantallen waar het om gaat, is de (lichte) afname in kerngebieden als de oostelijke Veluwe en delen van de Achterhoek. Ondanks deze kleine verliezen is het landelijke totaalbeeld nog altijd positief.

● Fred Hustings & Jouke Altenburg

Wat vonden jullie van de Landelijke Dag?

Heb je nog een goed idee, tip of suggestie voor de organisatie van de Landelijke Dag?

Laat het ons weten via info@sovon.nl!

Interessante lezingen, mensen ontmoeten, de infomarkt, mooie pauzefilm, leuke quiz en goede variatie in programmaonderdelen. Een greep uit veel genoemde hoogtepunten van de bezoekers van de Landelijke Dag. Gemiddeld geven de bezoekers de Landelijke Dag 2015 een 8+. Daar zijn we trots op.

Zelf kijken we ook weer met veel plezier terug op een gezellig drukke dag vol inspirerende verhalen van enthousiaste vogelaars en onderzoekers. Maar we zijn natuurlijk vooral benieuwd hoe bezoekers de Landelijke Dag hebben ervaren. Daarom vragen we bezoekers ieder jaar om na afloop een enquête in te vullen. Met de feedback houden we zo veel mogelijk rekening. Hier een samenvatting van de enquêteresultaten.

Mooie opkomst

Zoals ieder jaar viel de Landelijke Dag weer op de laatste zaterdag van november. Vogelaars uit heel Nederland vonden hun weg naar het congresgebouw de Reehorst in Ede. Een deel kwam met de trein (36% van de ondervraagden), het gros met de auto (61%) en de rest lopend of op de fiets.

Dit jaar was de opkomst iets lager dan vorig jaar. Dit werd echter, door zowel bezoekers als standhouders, niet als negatief ervaren. Met circa 1800 bezoekers was er meer ruimte en rust om bij te praten. Overigens gaven bezoekers ook aan dat het nog steeds erg druk was op de momenten dat lezingzalen leegstroomden en iedereen zich op de infomarkt begaf. We zullen volgend jaar op de plattegronden duidelijker aangeven waar zitplaatsen zijn.

Jaarlijkse traditie

Ongeveer twee derde van de bezoekers komt (bijna) ieder jaar naar de Landelijke Dag. Dit jaar kwam 20% voor het eerst, vooral vanwege het programma van de Jaarrond Tuintelling. Tevens een mooie manier om ook kennis te maken met Sovon en vogelonderzoek.

Doolhof, maar het went

De meeste mensen vinden de Reehorst een prima locatie, ondanks dat het vaak zoeken is naar de juiste weg.

Pluspunten zijn de centrale ligging in Nederland, de goede bereikbaarheid met OV en de mooie, ruime zalen en foyers. Bovendien is alles onder één dak en zijn de faciliteiten prima op orde.

Maar het gebouw blijft een doolhof, ondanks de inzet van meer dan 30 wegwijzerbordjes, de plattegrond in het programmaboekje en de aanwezigheid van gastvrouwen/heren. Enkele bezoekers sug-

gereerden terug te keren naar Nijmegen (de Vereniging of de Universiteit), maar dat is lastig vanwege de omvang van het evenement. Van andere genoemde, interessante locaties zijn de prijzen beduidend hoger dan die van de Reehorst. En gelukkig geven meerdere bezoekers aan dat ze langzaam beginnen te wennen aan het doolhof. "Af en toe zoeken, maar dat heeft ook zijn charme door onverwachte ontmoetingen."

We kiezen er ook bewust voor om boeken, reizen, optiek en vogelorganisaties zoveel mogelijk op dezelfde plek in te delen, zodat vaste bezoekers steeds beter de weg weten. Suggesties voor een betere plattegrond zijn natuurlijk altijd welkom!

Novum: entree betalen

We vroegen voor het eerst een toegangsprijs. Dit was even wennen, ook voor ons, omdat het evenement altijd gratis was en we de dag bovendien zien als bedankje voor alle waarnemers. De reacties zijn echter overwegend positief: 69% van de bezoekers geeft aan dat het programma de prijs gewoon waard is en dat het heel normaal is om daar iets voor te betalen. Zo'n 26% vindt het jammer, maar acceptabel door de korting voor waarnemers en de voordelen die we aanbieden (loterij, korting trein). Slechts 5% van de respondenten vindt een entreprijs niet billijk naar de waarnemers toe.

De entreeheffing liep gesmeerd

Albert Beintema signeert zijn boek

Gezellige drukte in de lezingzalen

Dirk van der Wal van hoofdsponsor Meopta overhandigt de prachtige MeoPro 8x42 HD aan de gelukkige winnares, mw. Kommer uit Den Haag.

De toegangsprijs wordt deze zomer opnieuw besproken in de Ledenraad. Overigens kwamen er ook goede suggesties voorbij, zoals gratis entree voor studenten. Het is erg fijn om te merken hoeveel mensen meedenken, dank daarvoor!

Kosten

We kregen van meerdere mensen het verzoek om meer inzicht te geven in de kosten. Voor alle duidelijkheid: Sovon maakt bepaald geen winst op de Landelijke Dag. De afgelopen jaren moesten we steeds meer bijleggen. Zodoende ontstond het idee om een financiële bijdrage te vragen aan bezoekers.

De directe kosten van de Landelijke Dag komen neer op circa 32.000 euro. Dat omvat de huur van alle zalen en foyers, personeelskosten Reehorst, reiskosten, drukwerk, buitenlandse spreker en materiaalkosten. Partners (dit jaar Vogelbescherming, NOU, Jaarrond Tuintelling) nemen 30% voor hun rekening, de entree dekt eveneens 30%. Standhouders, hoofdsponsor Meopta en andere sponsors dragen samen 40% bij. Personeelskosten van Sovon-medewerkers (inclusief de voorbereiding) zijn voor rekening van Sovon.

Dure koffie

Sommige mensen gaven aan graag een gratis kopje koffie te willen ter compensatie van de entreprijs. Dat zou natuurlijk heel sympathiek zijn, maar daarmee verliezen we bijna de helft van de benodigde inkomsten via de entreeheffing. Want nee, koffie is ook voor ons helaas niet gratis. De hoge prijs van de catering wordt overigens vaker als minpuntje benoemd. Enkele bezoekers gaven ook aan de kosten voor parkeren hoog te vinden (3,50 voor de hele dag). In beide gevallen zijn wij afhankelijk van de Reehorst. Zij rekenen normaal zelfs nog een hogere prijs voor koffie en parkeren, maar omdat wij een non-profitorganisatie zijn, geven ze een fikse korting. Gratis parkeren kan overigens buiten de parkeerplaats van de Reehorst, bijvoorbeeld bij het station.

Programma

“Dit jaar waren alle lezingen die ik heb bijgewoond niet alleen inhoudelijk, maar ook wat presentatie betreft van een uitzonderlijk hoog niveau”, liet een bezoeker weten. Een breed gedeelde mening. Dat een enkele lezing toch wat tegenvalt, kunnen we natuurlijk niet voorkomen, ondanks alle tips voor een goede presentatie. Door de samenvattingen (indien beschikbaar) op de website te plaatsen, kunnen bezoekers vooraf kiezen waar ze naartoe gaan.

Het was niet altijd mogelijk om alle gewenste lezingen bij te wonen. Er zijn inmiddels zo veel bezoekers dat zelfs de grote zaal van de Reehorst te klein blijkt voor een bijzonder populaire lezing. Het gebruik van parallelle zalen heeft voordelen maar levert soms ook keuzestress: zo veel verhalen die je zou willen bijwonen!

Bij komende edities willen we meer lucht in het programma brengen, bijvoorbeeld door minder lezingen achter elkaar te plannen of meer tijd te reserveren om te wisselen. Ook zullen we de mogelijkheden bekijken om andere typen presentaties te programmeren, zoals films en flietspresentaties.

Klankbord

De Landelijke Dag is natuurlijk het moment bij uitstek om waarnemers te vragen mee te denken over vogels tellen. Tijdens de grote pauze hebben we daarom met een klein groepje gepraat over nieuwe ontwikkelingen, zoals mobiele invoer en terugkoppeling van resultaten. Zeven vrijwilligers voorsagen zo de nieuwe manier van het terugkoppelen van persoonlijke resultaten op portal.sovon.nl van commentaar. Ze brachten ook een paar goede, nieuwe ideeën in waar we verder mee aan de slag gaan. We zijn van plan om regelmatig bij te blijven praten met waarnemers via een vaste klankbordgroep.

Bedankt!

Bij deze willen we natuurlijk iedereen bedanken voor alle tips en suggesties.

● **Laurien Holtjer**

De Landelijke Dag 2016 vindt plaats op 26 november, wederom in de Reehorst. Hopelijk tot dan!

Afsluiting jeugdprogramma

Alle foto's zijn van Koen Moons

Ruud van Dongen ('s-Hertogenbosch, 1961) is freelance vogelonderzoeker voor de Provincie Limburg. Ook zijn vrije uren besteedt hij voor een belangrijk deel aan de vogels, zoals aan Middelste Bonte Spechten. 'Het dreigt weer een goed jaar te worden voor deze prachtige spechtjes.'

'De Middelste Bonte Specht heeft echt een streepje voor'

Alles ademt historie in de hoek van Vught waar Ruud van Dongen woont. De sfeer van het oude centrum van het stadje wordt behoorlijk goed beschermd tegen modern lawaai, middels een dikke geluidswal aan weerskanten van de A2. Als we via een loopbrug over de snelweg een oud landgoedbos aan de andere kant betreden, kijk je ook vele eeuwen terug. 'Dat is het kasteel Maurick', vertelt Van Dongen, die in zijn vrije tijd ook excursies in dit gebied verzorgt, en zich in de loop der jaren meer dan goed heeft ingelezen in de geschiedenis van de streek. 'In de zestiende eeuw heeft de beruchte Gelderse veldheer Maarten van Rossum Vught platgebrand, maar Maurick hield stand! Hier verderop, achter het kasteel, aan de rand van het bos, zie je nog een soort verdedigingswallen. Dat zijn de lunetten die hier in de negentiende eeuw door Willem II zijn aangelegd, na de Belgische onafhankelijkheid.'

We lopen het bos nog niet in, of we horen in de verte de eerste twee Middelste Bonte Spechten naar elkaar roepen. 'Hoor je hoe dat eerste toontje wat hoger was dan de rest? Dan weet je meteen dat je met een Middelste en niet met een Grote te maken hebt. Eigenlijk is het indirect ook een beetje aan dit kasteel te danken dat die spechten hier nu in zulke aantallen zitten. Zo rond de achttiende eeuw was Nederland zo kaal als een biljartlaken. Alle gronden werden geëxploiteerd. Alleen de bossen rond de oude landgoederen van de rijke families werden uiteraard intact gelaten. Als dit kasteel hier niet had gestaan, had dit oude bos hier niet gestaan, en hadden die Middelste Bonte Spechten hier ook niet zitten roepen.'

Het is nog vroeg in het seizoen, dus Van Dongen vindt het geen probleem om de vogels met behulp van een opgenomen geluid iets dichterbij te halen. 'Ze zijn nu nog niet echt druk met het afbakenen van territoria, dus dankan het wel hee leven. 'De vogels reageren direct op het klagende, bijna kwakende roepje dat uit het speakertje klinkt. Maar ook al zitten ze nu vlak boven ons, fotograferen valt niet mee. 'Het zijn inderdaad behoorlijk beweeglijke beestjes', lacht Van Dongen. 'Maar maak je geen zorgen, er gaan inmiddels vele tienduizenden foto's van deze vogels rond. Dus waarom zou je moeilijk gaan doen om zo'n overdadig gefotografeerd dier nóg eens op de plaat te zetten? Zelf maak ik alleen nog foto's en geluidsopnames van vogels waar iets ongewoons mee is; een rare kleurafwijking of net een ander geluidje dan normaal.'

Van Dongen blijkt sowieso een geluidkenner uit de buitencategorie; zeg maar van het niveau 'dit is een Kortsnalvelboomkruiper die een Boomkruiper nadoet'. Eén geïsoleerd roepje, 'tèk!' determineert hij meteen als een Middelste, terwijl schijnbaar hetzelfde geluidje, twee bomen verderop volgens hem 'overduidelijk' een Grote Bonte is. 'Ik hoorde op een gegeven moment zelfs ergens een "Middelste Bonte" roepen die ik herkende als een geluidsopname die ik zelf had gemaakt. En inderdaad: daar stond een vogelaar met een speakertje in zijn hand', lacht hij.

Het verhaal van de Middelste Bonte Specht is een modern succesverhaal, vertelt Van Dongen. 'Het was altijd al een zeer zeldzame soort in Nederland. In de jaren vijftig kwam hij alleen voor op landgoed Twickel in Twente en misschien in Zuid-Limburg. Zo rond de jaren zestig van de vorige eeuw was hij vrijwel compleet uit Nederland verdwenen, op wat geïsoleerde broedgevallen in Twente na. De eerste meldingen die de opkomst van deze spechten markeerden dateren uit de jaren negentig. In 1995 broedde er weer een paartje in De Hamert, in Limburg. En vanaf eind negentiger jaren nam de stand in die

Foto's Middelste Bonte Specht.
Boven en linksonder: Harvey van Diek.
Midden: Chris van Rijswijk-Agami.

DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buijter maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Het portret is gemaakt door Rob Buijter.

secten kunnen peuren, vinden ze hier op steeds meer plaatsen een thuis. De Middelste Bonte is strikt insectivoor. Hij schakelt 's winters niet over op zaden, zoals de Grote Bonte. Hij moet dus voldoende dood hout hebben om ook in de kou naar insecten te kunnen zoeken. Maar hij profiteert niet van alle oude bomen. Een oude Beuk, dat is gewoon beton voor zo'n subtiel spechtje, daar kan hij niets mee. Het beste is nog een combinatie van oude Eiken voor het voedsel en dan ook nog wat zachtere boomsoorten zoals de Berk of Populier, om een nest in te maken; hoewel ze voor die nesten ook graag aangetaste Eiken gebruiken.'

Op zijn laptop laat Van Dongen een kaartje zien dat Henk Sierdsema ooit maakte van alle potentieel geschikte broedgebieden. 'Wat hij deed was gewoon alle bossen met Eiken, Haagbeuk, Zoete kers en Es van vóór 1930 markeren. Vervolgens zijn we in Brabant al die potentiële gebieden afgelopen. In het gros vonden we inderdaad "mibo's". En het land zit blijkbaar al zo vol dat we zelfs in gebieden die op het eerste gezicht minder geschikt zijn broedgevallen vonden.'

De rest is geschiedenis. Waar enkele jaren terug nog een horde twitchers zou uitlopen voor een melding van een Middelste Bonte, begint hij nu alweer bijna 'gewoon' te worden. 'En toch heeft deze specht nog duidelijk een streepje voor boven, zeg, de IJsvogel of de Grote Gele Kwikstaart', vindt Van Dongen. 'Dat zijn broedvogels die in min of meer vergelijkbare aantallen voorkomen, maar dit spechtje ligt toch net even anders. Natuurlijk, ook de IJsvogel is mooi, maar ik vind deze specht toch net iets specialer. Bovendien is het maar heel erg de vraag wat er de komende jaren gaat gebeuren. Blijft het beleid om oud hout te laten liggen of staan ook de komende generaties in stand, of komt er op een gegeven moment weer een andere trend?'

Iets verderop in het bos zien we een groepje van drie Middelste Bonte Spechten bakkeleien. Het blijken twee vrouwtjes die knokken om één mannetje. 'Ze zijn niet zo fanatiek met het verdedigen van geschikt broedgebied. Dat is er voorlopig ook zat. Maar beide geslachten verdedigen hun partner wel tegen indringers. Deze zijn er vroeg bij. Het lijkt een nóg beter jaar worden dan het vorige. Toen had ik ook al drie paartjes in dit bos.'

provincie geleidelijk toe. In andere gebieden, zoals in Overijssel, Gelderland en in Noord-Brabant werden vanaf 2004 uit het niets ineens meerdere broedterritoria gevonden. Het kan dan ook bijna niet anders, of in dat soort gebieden hebben al langer Middelste Bonte gebroed zonder dat iemand het opmerkte. Je moet echt even een scherp oor ontwikkelen voor deze vogels.'

'Het belangrijkste waar de Middelste Bonte van profiteert is het ouder worden van de bossen, mede dankzij een veranderend bosbeheer' weet Van Dongen. 'Met klimaatverandering, zoals af en toe wordt beweerd, heeft het niet veel te maken. Je ziet dat na de eerdere toename vanuit het zuiden, nu vooral instroom vanuit Duitsland, waar de stand van de soort spectaculair is toegenomen. Nu we in Nederland steeds meer oude Eiken hebben, waar ze makkelijk in de bast naar in-

Digitale avifauna's: Rijk van Nijmegen

Streekavifauna's vormen gewild leesvoer onder vogelaars, zeker als ze in de regio wonen. Bij anderen wakkeren ze soms verzameloede aan. Heeft de papieren versie zijn langste tijd gehad? Dat is wat kras gesteld. Maar het loopt momenteel niet hard met de avifaunistische boeken. Een grote stapel te verwerken materiaal in combinatie met gebrek aan tijd en/of kundige vrijwilligers, maar ook toenemende problemen om uitgeverij te vinden, maken het vervaardigen van papieren avifauna's er niet eenvoudiger op.

Digitaal alternatief?

Een digitale avifauna kan een alternatief zijn. Die heeft enkele voordelen. Zo hoeft er geen strenge deadline te zijn voor het inleveren van manuscripten. Lengte van teksten; het plaatsen van foto's, linkjes naar bronnen; teksten bijwerken als er nieuwere informatie beschikbaar komt... allemaal betrekkelijk eenvoudig te realiseren.

Daar staat tegenover dat juist die vrijblijvendheid ook tot 'eindeloze' projecten kan

leiden. Iets waar met goede sturing wel wat aan te doen valt. En natuurlijk blijven velen toch het liefst een bladerboek hebben

Rijk van Nijmegen digitaal

Enkele enthousiastelingen van Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o. hebben inmiddels, na enkele jaren zwoegen, hun digitale ei gelegd. Deze avifauna is te bereiken via de website van de VWG (nijmegen.waarneming.nl), waarna de gewenste soorttekst in een oogwenk gevonden is. Alle in het werkgebied aangetroffen soorten, inclusief exoten, staan erop. Kaarten en diagrammen vullen de teksten aan. Linkjes naar recente waarnemingen of een actueel overzicht van de verspreiding maken de avifauna 'levend'. Voorzover wij weten is het de eerste regionale streekavifauna die helemaal digitaal is opgezet en ook voltooid is. Onder de openingspagina is een toelichting te vinden.

Andere projecten

Remco Wester sleutelt gestaag verder aan zijn website over de vogels van Gelderland

(avifaunavangelderland.wordpress.com) met veel details omtrent zeldzame soorten of anderszins bijzondere waarnemingen. De site van Dutchavifauna (dutchavifauna.nl), waarop aanvaarde waarnemingen van dwaalgasten landelijk worden bijgehouden, zal iedereen wel kennen.

We blijven graag op de hoogte van lopende initiatieven (webredactie@sovon.nl).

Servicebeurt voor uw kijker

In samenwerking met Wim de Boer van De Kijkerspecialist kunnen we leden een goedkope servicebeurt voor hun verrekijker en/of telescoop aanbieden. Daarbij wordt in detail onderzocht of er fouten in het optische systeem zijn ontstaan, vervuiling intern of extern is opgetreden en mechanische systemen nog goed functioneren.

De standaardprijs bedraagt € 25,- excl. btw. en verzendkosten. Mochten er afwijkingen of verbeterpunten zijn, dan wordt contact opgenomen over eventuele reparaties en de kosten daarvan. Uw kijker (ook de nostalgische exemplaren!) kan weer jaren mee. Kijk voor meer informatie op sovon.nl/ledenservice

Een deel van de opbrengst komt ten goede van de Vogelatlas.

Koop een kijker met korting en steun het vogelonderzoek

Speciaal voor tellers van Sovon is er nu een tijdelijke voordeelactie. Het Vogel informatie-centrum Texel geeft 10% korting op alle artikelen van het merk Meopta. Per verrekijker wordt er bovendien € 25,- door Meopta gedoneerd aan Sovon, een bedrag dat volledig ten goede komt aan vogelonderzoek. De korting is geldig voor alle Meopta-producten die je online koopt via sovon.nl/kortingmeopta. De actie loopt tot 1 mei 2016.

Nationale Vogelweek

2016

Van 14 t/m 22 mei 2016 organiseert Vogelbescherming Nederland in samenwerking met vele vogelwerkgroepen en groene organisaties de Nationale Vogelweek. Door het hele land zijn er gratis vogelexcursies en activiteiten. Onder begeleiding van ervaren vogelkenners ontdek je vogelsoorten die je nooit eerder hebt gezien.

In de Nationale Vogelweek kan iedereen ervaren hoe rijk ons land is aan vogels en hoe leuk het is om naar vogels te kijken. Zoals de vaak verrassende vogelwereld vlak om de hoek. Dan sta je opeens zomaar oog in oog met een Ransuil, Groene Specht, IJsvogel, Grutto, of ontdek je hoe fraai alledaagse soorten als een Groenling of Putter van dichtbij zijn. In elke provincie worden tientallen vogelexcursies, wandelingen, workshops en andere vogelactiviteiten georganiseerd. De excursies zijn altijd voor kleine groepen en grotendeels gratis.

Deelnemers krijgen veel tips over vogelherkenning, de beste verrekijkers en vogelgidsen en krijgen veel vogels in het wild van heel dichtbij te zien. Vanaf begin maart zijn honderden activiteiten en excursies te vinden op vogelweek.nl. Via zoeken op woonplaats zie je bijvoorbeeld in één oogopslag wat er bij jou om de hoek te doen is. Maar uiteraard kun je ook zoeken buiten de eigen regio.

Wees er daarom op tijd bij, en meld je aan op vogelweek.nl. Dat voorkomt teleurstellingen, want vol is vol!

Sponsorloop voor Vogelatlas: pelgrims gezocht!

Walk of Wisdom

Steeds meer mensen stellen zichzelf klassieke levensvragen op oude pelgrimsroutes zoals de Camino naar Santiago de Compostella of de Henro in Japan. Pelgrims lopen vaak op sleutelmomenten van hun leven en los van de oorspronkelijke religieuze bedoeling. Nederland kent sinds vorig jaar ook zo'n route, de Walk of Wisdom; 136 km cultuurlandschap, rivieren, heuvels en oude bossen in de omgeving van Nijmegen, met telefoon en internet zo veel mogelijk uit.

Bijzondere samenwerking

Sinds 2015 werkt de initiatiefnemer, Damiaan Messing, regelmatig in het Veldstudiecentrum van Sovon in Huize Wylerberg. Vanwege de inspirerende omgeving en omdat de pelgrimsroute hierlangs voert. Wandelaars ontvangen bij alle 11 gemeenten van de route een vogelring met de gemeentenaam. Frappant natuurlijk, want op de Constant Effort Site van de Wylerberg worden al meer dan 20 jaar vogels geringd ...

Liefde voor het landschap Zomerpelgrimage

Gedurende de hele zomer organiseert de Walk of Wisdom een zomerpelgrimage. Pelgrims worden uitgenodigd het landschap te gebruiken als bron van inspiratie en bezinning. Om iets voor het - mooie - landschap terug te doen, zocht Damiaan naar natuurprojecten waarvoor pelgrims zich kunnen laten sponsoren door vrienden of familie. De Vogelatlas van Sovon is het eerste project! Nu nog pelgrims vinden die voor dit doel willen lopen. Al plannen deze zomer? Meer weten of meelopen: walkofwisdom.nl.

136 kilometer is vier tot acht dagen lopen, al naargelang je tempo. Iedere pelgrim krijgt een compacte routegids met detailkaartjes, een puntsgewijze routebeschrijving en een GPS track.

Zo tel je: Steenuilen met behulp van geluid

In deze rubriek pakken we telkens een telprobleem bij de kop en laten we deskundigen aan het woord. Hoe inventariseer je Steenuilen met geluid? Ronald van Harxen (59) van de steenuilenwerkgroep STONE legt uit.

Waarom speel je geluid af om Steenuilen te vinden?

Op veel avonden roepen Steenuilen spontaan, maar meestal doen ze dat maar korte periodes. De trefkans is dus klein. Als je een beeld wilt vormen van de aantallen territoria in een gebied is alleen luisteren niet genoeg, maar moet je geluid gaan afspeelen. Toen we (Pascal Stroeken en ik) begin jaren tachtig daarmee begonnen, gebruikten we er een cassette recorder voor, later een cd-speler. Tegenwoordig wordt vaak een mp3-speler gebruikt, soms ook een smartphone. Meestal is het dan wel nodig om het geluid te versterken met een extern boxje.

En als je geen mp3-speler hebt?

Zelf fluiten werkt ook goed. Het vergt enige oefening, maar Steenuilen zijn makkelijker na te bootsen dan bijvoorbeeld Bosuilen. Luister een aantal keren goed naar de baltsroep, tuit je lippen en fluit. Probeer het geluid iets in sterkte te laten toenemen en dan abrupt af te breken. Groot voordeel van deze manier is dat je geen apparatuur mee hoeft te slepen en wat meer kunt 'spelen' met de voordracht.

Welke geluiden gebruik je? Alleen de baltsroep?

Steenuilen brengen een groot scala aan geluiden ten gehore. Exo en Scherzinger (1989) beschreven er in hun beroemde artikel maar liefst 22. Persoonlijk denk ik dat het er zelfs nog wel wat meer zijn. Het beste kun je de zang gebruiken, ook wel baltsroep of territoriumroep genoemd. Dat klinkt een beetje als een 'ghooeek' en wordt vaak in een serie ten gehore gebracht. Zowel het mannetje als het vrouwtje gebruiken deze roep, maar die van het vrouwtje is minder uitgesproken en zachter. Als ze er zin in hebben, roepen ze steeds fanatieker en luider; op een gegeven moment kan het roepen overgaan in luid 'mauwen'. Dat is het geluid dat wel een beetje lijkt op dat van een krolse kat.

Wat is de beste periode om op pad te gaan?

Veel mannetjes reageren in januari en februari al. Hoe dichterbij de eileg, hoe fanatieker er doorgaans terug wordt geroepen. De beste periode is dus vanaf begin maart tot en met de eerste helft van april en dan vanaf het begin van de schemering.

Dat is de tijd dat Steenuilen weleens spontaan naar elkaar roepen. Niet elke avond is even geschikt. De beste resultaten krijg je bij windstil, droog en enigszins zwoel voorjaarsweer. Regen en harde wind zijn niet bevorderlijk voor de roepactiviteit. Goede ervaringen heb ik als er na een periode van slecht weer een wat warmere periode aanbreekt. Met name gedurende de eerste avonden van zo'n warme periode roepen ze doorgaans fanatiek, daarna vlakkt het meestal weer wat af.

Reageert elke Steenuil?

Of verschilt dat erg per individu?

Niet elke steenuilenman reageert even fanatiek. In gebieden waar de dichtheid hoog is, roepen de uilen meestal fanatieker dan in gebieden waar slechts hier en daar een Steenuil huist. Daarnaast zijn er grote verschillen tussen individuen. Sommige Steenuilen reageren onmiddellijk, bij andere moet je soms vijf minuten wachten. Beslis dus niet te snel dat er niets zit, maar neem de tijd en probeer het een paar keer achter elkaar. Het is altijd aan te raden een plek meerdere keren te bezoeken. Het kan ook helpen om bij de schuchtere individuen het geluid wat zachter en aarzelender te laten horen. In goede steenuilgebieden kan het overigens zomaar zijn dat je binnen de kortste keren de hele buurt aan het roepen hebt; soms van drie of vier kanten tegelijk. Als dan ook de vrouwtjes zich in het spektakel wendden, is het knap lastig te bepalen met hoeveel territoria je te maken hebt.

Daar komen snel dubbeltellingen van..

Daar moet je inderdaad alert op zijn. Sommige uilen hebben de neiging de vermeende indringer een tijdje te volgen en roepen plots naast je terwijl je 150 of 200 meter verderop staat. Heb je zo'n geval, probeer dan altijd of je de vorige uil ook nog hoort. Soms is het dan handig een klein stukje terug te lopen of te fietsen. Komt het geluid mee, dan heb je grote kans dat je maar met één in plaats van twee verschillende mannen te maken hebt.

Heb je nog tips voor een verantwoord gebruik van geluid?

Eén keer de baltsroep horen is genoeg. Gelukkig laten Steenuilen

Ronald van Harxen. Foto: Rob Buijter

zich niet gemakkelijk verstoren, maar een paartje meerdere keren 'pesten' raad ik af. Wel is het zo dat zo'n eenmalige waarneming moet vallen tussen de datumgrenzen van 15 februari t/m 15 april. Waarnemingen in januari en begin februari kunnen betrekking hebben op rondzwervende exemplaren of dieren die er tijdelijk een groter territorium op na houden. Ook moet het gaan om de baltsroep van een mannetje en niet om een van de andere geluiden. Die kunnen namelijk ook door het vrouwtje worden geproduceerd.

Verder luisteren en lezen

> [telrichtlijnen op sovon.nl/soort/7570](http://telrichtlijnen.sovon.nl/soort/7570)

> cd bij *Undiscovered Owls van Magnus Robb & The Sound Approach.*

De steenuil. Ronald van Harxen en Pascal Stroeken. KNNV Uitgeverij.

Exo K.-M. & Scherzinger W. 1989. Voice and inventory of call-notes of the little owl (Athene noctua): description, context and habitat adaptation. Ecology of Birds 11: 149-187.

Een paar basisregels

Voor de meeste soorten hoef je geen geluid te gebruiken om ze te inventariseren. Bij o.a. Middelste Bonte Spechten, Bosuilen en ralachtigen is zorgvuldige toepassing een goede manier om territoria op te sporen.

Een paar basisregels:

- Raadpleeg de richtlijnen per soort op sovon.nl
- Speel een goede, heldere opname af of boots de vogel zelf na.
 - Gebruik het geluid op een natuurlijk volume.
 - Herhaal het geluid met het natuurlijke interval van de vogel (tel de seconden) en neem lange pauzes om te luisteren of er gereageerd wordt. Reacties kunnen soms minutenlang uit blijven.
 - Niet te lang op één plek proberen. Kom liever op een ander moment terug.

Recent verschenen

De koekoek

De koekoek wordt bezongen in het werk van Shakespeare, Milton en Wordsworth, Maar voor veel vogels is de koekoek het ultieme kwaad, want

het is de grootste bedrieger in het vogelrijk. Koekoeken over de hele wereld hebben tal van slimmigheden ontwikkeld om andere soorten te manipuleren om koekoeksjongen op te voeren. Hoe komen ze daarmee weg?

Wetenschapper Nick Davies onthult hoe de Koekoek zijn soortgenoten beduvelt. Door speurwerk en veldexperimenten komt hij erachter dat er sprake is van een wedloop: de soortgenoten leren de gemene spelletjes van de Koekoek steeds beter te doorzien, waardoor de Koekoek op zijn beurt weer op zoek gaat naar nieuwe listen. Zo blijven de soorten zich evolueren. De koekoek geeft nieuwe inzichten in de leefwereld van deze vogels en in de wijze waarop bedrog gedijt en evolueert.

Nick Davies is oud-leerling van Tim Birkhead en hoogleraar gedragsecologie aan de University of Cambridge. Zijn onderzoek vormt de basis voor de BBC-serie Cuckoo!

Uitgeverij Atlas Contact, 288 blz., ISBN 9789045030074, prijs €17,99

Vogels van het Leijpark

Het Leijpark ligt aan de rand van Tilburg en heeft een oppervlakte van ca. 24 ha. Henk Moller Pillot begon in 1984 zesmaal per maand langs een vaste route alle vogels te tellen, en is daar 'gewoon' niet meer mee gestopt. De tellingen werden zorgvuldig opgezet. Zo was Henk zich ervan bewust dat het tijdstip van tellen van belang is op de uitkomsten, en probeerde dit ook te kwantificeren voor een aantal soorten. Ook deed hij een poging om het effect van zijn op latere leeftijd verminderende gehoor in beeld te brengen.

Henk begon in een tijd waarin de lokale vogelvangsters nog de dienst uitmaakten; 40 jaar en zo'n 3000 tellingen later worden er meer vogels gevoerd en minder gevangen. Landschappelijke veranderingen in het park en de omgeving worden nauwkeurig beschreven. De aantallen vogels vertoonden een dynamiek die vaak, maar lang niet altijd, overeenkomt met het landelijke beeld.

De bevindingen zijn samengevat in een boek van 240 pagina's. Ongeveer driekwart ervan wordt besteed aan de 140 waargenomen soorten. Daarbij wordt ingegaan op zaken als herkenning (voor zover wellicht van invloed op de telresultaten), biotoop, jaarcyclus, aantalsverandering en mogelijke oorzaken. Het boek verscheen met een bijdrage van het Rob Goldbach-fonds van Sovon.

Bestellen door overmaken van € 30,- (incl. verzendkosten op IBAN NL 53 INGB 000 683 96 03 van Boekhandel Livius de Zevensprong Tilburg o.v.v. Vogels Leijpark. Vergeet niet uw adres te vermelden!

Recent geschreven

Fox A.D. et al. Seeking explanations for recent changes in abundance of wintering Eurasian Wigeon (*Anas penelope*) in northwest Europe. *Ornis Fennica* 92.

De aantallen Smienten nemen in heel Noordwest-Europa de laatste tien jaar af. De auteurs maken aannemelijk dat dit vooral wordt veroorzaakt door slechte broedresultaten. Bij de analyse werden, naast de internationale mid-wintertellingen en informatie uit de broedgebieden, ook leeftijdsgegevens gebruikt. Die waren afkomstig van vleugels van in Denemarken geschooten dieren. Deze bieden inzicht in de populatieopbouw van de aanwezige Smienten. De jaarlijkse aantalsveranderingen blijken heel goed te passen in veranderingen in broedsucces. In de periode 2002-10 was het aantal jonge vogels in de meeste jaren relatief laag, en bleven duidelijke piekjaren uit. Deels werd de tendens naar slechte broedjaren verklaard door natte en koude weersomstandigheden. De auteurs sluiten echter andere oorzaken niet uit, zoals eutrofiëring van broedlocaties en toegenomen predatiedruk. Bovendien ontbreekt een belangrijke tweede demografische factor in hun analyse: de jaarlijkse overleving. Die wordt mede bepaald door de mate van afschot, waarover in veel landen maar mondjesmaat gegevens toegankelijk zijn voor verdere analyse.

Een andere conclusie is dat klimaatopwarming niet heeft gezorgd voor een verandering van het winterareal van Smienten. Dit in tegenstelling tot de verwachting, aangezien de aantallen in het noorden van het verspreidingsgebied zijn toegenomen (o.a. Noorwegen, Zweden en Denemarken) en aan de west- en zuidkant (Ierland en Spanje) afgenomen. Gemiddeld warmere winters maken het de vogels mogelijk om dichterbij de broedgebieden te overwinteren. Echter, met 75-80% van de populatie van meer dan 1 miljoen vogels overwinterend in Nederland en Groot-Brittannië, bleek het zwaartepunt van de verspreiding in de winter niet wezenlijk veranderd. Bij de opvallende aantalsveranderingen aan de randen van het winterareal gaat het dus om relatief kleine aantallen.

In het licht van de aanhoudende afname van de Smient, die in grote delen van Europa bejaagd wordt, pleiten de auteurs voor het opstellen van een beheerplan voor de soort, waarin informatie over het jaarlijkse broedsucces en overleving naast afschotgegevens worden geplaatst, om na te gaan in welke mate afschot regulering nodig heeft.

Limosa 88-4

Artikelen:

- Broedbiologisch onderzoek aan Spotvogels in de Peel (*Boena van Noorden*)
- 20 jaar Gierzwaluwen inventariseren in Noordwijk (*Hein Verkade e.a.*)
- Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2012 en 2013 (*Arjan Boele e.a.*)

Korte bijdrage:

- Jonge Spreeuw helpt ouders bij het voeren van jongen van een volgend broedsel (*Gert Ottens e.a.*)
- En: nieuws uit recent gepubliceerd onderzoek in Andermans Veren en recensies van nieuwe vogelboeken

Verwacht in één van de volgende nummers: Voedsel-ecologie Brilduikers; zang-intensiteit en -type van Fluiters; nestkastselectie Steenuilen; broedvogels Amsterdamse Waterleidingduinen; terreinkeuze en foeragegedrag van Kokmeeuwen; spervrouwetje zonder geel carotenoïde; zenderonderzoek bij Roeken; infanticide bij Boerenzwaluw; spreeuwenwalhalla; Bruine Kiekendieven en meer!

Redactieadres: Romke Kleefstra • Natuurmuseum Fryslân, Schoenmakersperk 2 • 8911 EM Leeuwarden, romke.kleefstra@sovon.nl • tel.: 058-2164166.

ZEISS VICTORY

Het moment dat onze inzet voor de natuur
wordt beloond.

Dat is het moment waarvoor we werken.

// LIVING PASSION
MADE BY ZEISS

**Bird
Identification
COMPETITION
2016**

**"Door mijn Victory SF komt de wilde geest van de koning van
het bos het beste tot leven, één van mijn favoriete vogels."**

SIMON KING, WILDLIFE CAMERAMAN

Onze beste verrekijker, the VICTORY® SF, is ontwikkeld vanuit onze passie voor
natuurobservatie. Samen met vogelliefhebbers en BirdLife International zetten
wij ons in om bedreigde vogelsoorten te beschermen.

Bezoek onze website: www.zeiss.com/simonking om deel
te nemen aan de prijsvraag, en herken deze vogel om kans te
maken op een VICTORY SF.

We make it visible.

DBA VHD

Opticron
www.opticron.nl

Kleiner, lichter, helderder en scherper. Het nieuwe topmodel van Opticron De DBA VHD (8x42 en 10x42) brengt de Opticron design filosofie naar een nieuw niveau. Een nieuw revolutionair optisch ontwerp (VHD) maakt het mogelijk om de meest lichtsterke, scherpste en lichtste kijker in deze klasse te presenteren. Deze kijker wordt gemaakt in Japan en is er in de 8x42 (€749,00) en 10x42 (€769,00) uitvoering.

Verdere informatie vind je op www.opticron.nl, email sales@opticron.co.uk of neem contact op met je lokale dealer.

Foto Fransen, Amsterdam
020 6650471

Foto Rooijmans, Budel
0495 494890

Ringfoto Focus, Den Haag
070 3638398

Foto Milow, Geel,
Belgium 0032 14 592367

Foto Sipkes, Groningen
050 3128684

House of Outdoor,
Maarsse 0346 556166

Focus Optiek, Middelburg
0118 625310

Vogelinformatiecentrum,
Texel 0222 316249

Ringfoto Focus, Voorburg
070 3863519

Opticron, Unit 21, Titan Court, Laporte Way, Luton LU4 8EF, UK. Tel: +44 1582 726522 www.opticron.nl

BirdingBreaks.nl

Vogel- en natuurritten naar wereldwijde bestemmingen

EEN SELECTIE VAN ONZE REIZEN 2016:

Kazachstan
€3.495,-
Vertrek 1 mei '16

Lesbos, vogeleiland!
€1.495,-
Vertrek 3 mei '16

China, Beidaihe & Happy Island
€2.875,-
Vertrek 4 mei '16

Spanje, vogels kijken en tekenen!
€1.295,-
Vertrek 6 mei '16

Fotoreis Spanje, fotografie vanuit hutten
€1.745,-
Vertrek 11 mei '16

Polen, oerbossen en moerassen
€1.475,-
Vertrek 12 mei '16

Bulgarije
€1.495,-
Vertrek 12 mei '16

Roemenië
€1.495,-
Vertrek 18 mei '16

China, Sichuan & Tibetaans Plateau
€3.595,-
Vertrek 19 mei '16

IJsland
€2.395,-
Vertrek 7 en 15 juni '16

Spitsbergen, IJsberen special
Vanaf €2.900
Vertrek 22 juni '16
Meerdere vertrekdata in 2016

Reis in 2016 met ons mee!

83 groepsreizen
20 fotoreizen
65 expeditiecrises
6 weekenden in Nederland

Kenia
€3.895,-
Vertrek 26 juli '16

Maleisië
€3.495,-
Vertrek 14 aug. '16

Spanje, op zoek naar wolven/beren/ zeevogels en zeezoogdieren
€1.850,-
Vertrek 24 aug. '16

Brazilië
€4.495,-
Vertrek 25 aug. '16

Fotoreis Canada
€3.590,-
Vertrek 26 aug. '16

[Roof]vogeltrek over Batumi, Georgië
€1.695,-
Vertrek 3 sep. '16

Peru
€5.995,-
Vertrek 8 sept. '16

Portugal
€1.395,-
Vertrek 28 sept. '16

Vraag de gratis reisgids aan!

www.birdingbreaks.nl
T (020) 779 20 30
E info@birdingbreaks.nl

Dobry Den
REIZEN

www.dobryden.nl
085-7853820
info@dobryden.nl

ook individuele reismogelijkheden en maatwerk met lokale gidsen

*kleine groepen, vroegboekorting, deskundige reisleiding
Wij reizen per trein of minibus naar onze vogelreisbestemmingen.*

Vogelreizen 2016

Roemenië 22-04-2016
Donaudelta, Macin en Histria

Hongarije 29-04-2016
Bükk, Tisza en Hortobagy

Polen 06-05-2016
Biebrza en Bialowieza

Engeland/Schotland 04-06-2016
Farne Islands, Bass Rock en Cheviot Hills

Zweden/Duitsland 02-10-2016
Falsterbo/Rügen, vogeltrek & kraanvogels

Ontdek de natuur met **veldshop.nl**
boeken veldwerkmateriaal optiek

Vogels spotten op **Terschelling** of **Vlieland?**

Neem je verrekijker mee en ga dit jaar mee met de Vogelwerkgroep van de NJN of JNM op dagexcursie, weekendkamp of zomerkamp!

De NJN en JNM zijn twee jongerenverenigingen van 11 tot 25 jaar die nieuwsgierig zijn naar de natuur. Meer weten?

NJN.NL & **JNM.NL**

foto: Pieter Hovenkamp

U VINDT ONZE PRODUCTEN
BIJ EXCLUSIEVE SPECIAALZAKEN EN
ONLINE OP WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

DE NIEUWE EL GRENZELOZE *PERFECTIE*

Sovon-Nieuws Jaargang 29 (2016) nr. 1

De nieuwe EL Familie van SWAROVSKI OPTIK is de beste aller tijden. Het FieldPro-package tilt comfort en functionaliteit naar een hoger niveau. De optische perfectie en precisie, excellente ergonomie en het vernieuwde design vervolmaken dit meesterwerk in langeafstandsprecisieoptiek. SWAROVSKI OPTIK – Momenten intenser beleven.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

Speciale actie voor leden en tellers van SOVON:

Koop nu een Meopta verrekijker of telescoop en u ontvangt 10% korting op uw aankoop. Per verkochte kijker doneert Meopta bovendien 25 euro aan SOVON t.b.v. vogelonderzoek.

Deze actie is een samenwerking van Meopta, SOVON en Het Vogel informatiecentrum op Texel.

MeoPro HD

**BESTE
KOOP
2015**
roots

8X32 HD	€ 499,-
10X32 HD	€ 519,-
8X42 HD	€ 549,-
10X42 HD	€ 579,-
8X56 HD	€ 639,-

Alle MeoPro HD verrekijkers worden bij Meopta met de hand gebouwd en samengesteld met hoogwaardige componenten. Dit staat garant voor optische perfectie en betrouwbare prestaties in het veld.

In de grote verrekijkertest van het tijdschrift Roots, kreeg de MeoPro HD 8x42 het "Beste Koop" predicaat.

Enthusiast
Meopta
gebruiker
Nico de Haan

Hoofdsponsor
Landelijke Dag

Technolyt®

E: info@technolyt.nl
T: +31(0)75 647 45 47
I: Technolyt.nl

www.meopta.com

Veel meer mannen

Sovon-Nieuws jaargang 29 (2016) nr 1

Van de Tafeleend zijn er 's winters steeds minder te zien in Noordwest-Europa. In de afgelopen 25 jaar nam het aantal overwinteraars met een kwart af, een ontwikkeling die ook in Nederland goed merkbaar was. De redenen zijn onbekend, maar er lijkt iets mis te zijn met de opbouw van de populatie. Om daar meer over te weten te komen turfden waarnemers in heel Europa de geslachtsverhouding bij deze eendensoort. In Nederland bekeken waarnemers in de afgelopen maanden ruim 50.000 Tafeleenden: 71% mannetjes, 29% vrouwtjes.

De afname van Tafeleenden is al een tijdje voer voor discussie van eendenspecialisten. In tegenstelling tot bij de Grote Zaagbek en Nonnetje zijn er geen duidelijke aanwijzingen voor een verschuiving van het winterareaal onder invloed van gemiddeld zachter wordende winters. Regionaal spelen voedselproblemen mee, maar dat lijkt op populatieniveau niet de hoofdreden te zijn. Een van de hypothesen voor de scheve geslachtsverhouding is dat er jaarlijks te weinig vrouwtjes overleven. Dat zou komen doordat ze in de broedperiode makkelijker gepredeerd worden dan mannetjes. Een andere hypothese is dat mannetjes eerder aankomen in de wintergebieden. Daar zouden ze vervolgens de beste voedselplekken bezetten. Maar zijn er ook echt minder vrouwtjes?

Om die vraag te beantwoorden, deed Kane Brides van de Duck Specialists Group dit najaar de oproep om in heel Europa geslachtsverhoudingen van Tafeleenden te noteren. In Nederland sloegen Waarneming.nl en Sovon de handen ineen en riepen waarnemers en watervogeltellers op om Tafeleenden te turven. In de periode 1 november - 31 januari gaven 814 waarnemers 3737 bruikbare waarnemingen door, waarvan 3551 via Waarneming.nl. Een imposante steekproef met een mooie spreiding over het hele land. Er zitten vast wat dubbel getelde eenden tussen, maar na een bewerking van de getallen ontstaat er een eenduidig beeld: in vrijwel iedere groep in ons land hebben mannetjes de overhand. Voor een totaalbeeld moeten de gegevens natuurlijk gecombineerd worden met tellingen uit heel Europa. Op basis daarvan zal ongetwijfeld nog een uitgebreidere analyse verschijnen.

Tafeleend poetsend in water.
Foto: Menno van Duijn-Agami